

Kunskapslinjen

— skolpolitisk rapport

Skolpolitisk rapport antagen på Liberalernas landsmöte 2021

Innehållsförteckning

Förslag.....	4
Inledning.....	11
1. En kunskapsskola med höga ambitioner.....	13
En grundskola som står mot tidens tand.....	13
Höga ambitioner för lågstadiet.....	14
Läroplanen.....	15
Utan praktiska färdigheter blir inget gjort, bara tänkt.....	15
2. Även de bästa eleverna ska kunna nå sin fulla potential.....	19
Mer kunskap om särbegåvning behövs.....	19
Golvets måste höjas – och taket krossas.....	19
3. Särskilt stöd för särskilda behov.....	21
Särskilt stöd är att hjälpa, inte peka ut.....	21
Pojkkrisen i skolan måste motarbetas.....	21
4. Stärkt ledarskap – från klassrum till korridor.....	24
Skolan måste se barnet bakom beteendet.....	24
Otryggheten i skolan slår både hårt och brett mot eleverna.....	25
5. Lärare – ett framtidsyrke för akademiker.....	26
Fortsatt stort behov av reformer för läraryrket.....	26
Lärare saknar viktiga resurser till undervisningen.....	26
6. Friskolor för valfrihet och integration.....	29
Friskolereformen och skolvalet behöver vårdas.....	29
En liberal reformagenda.....	30
Källförteckning.....	33

Partistyrelsen beslutade i december 2020 att tillsätta en skolpolitisk arbetsgrupp under ledning av partistyrelseledamoten Roger Haddad, Västerås. I arbetsgruppen ingick även Sara Wettergren, Malmö, Isabel Palmqvist-Smedberg, Stockholm, Axel Darvik, Göteborg, Anton Sjöstedt, Arvika, Pär Löfstrand, Östersund, Monica Lundin, Borlänge samt Åsa Wennergren, Linköping. Maria Nilsson, Göteborg, adjungerades till gruppen under våren. Till sekreterare i gruppen utsågs utredaren Isak Skogstad vid Liberalernas riksdagskansli. Skolgruppen lämnade sin slutrapport i juni 2021, och partistyrelsen lade fram ett förslag till landsmötet som i allt väsentligt byggde på skolgruppens förslag. Här återfinns det färdiga program som antogs av landsmötet.

Kunskapslinjen

Skolpolitisk rapport antagen på Liberalernas landsmöte 2021

Mars 2022

www.liberalerna.se

info@liberalerna.se

Förslag

KUNSKAPSSKOLA

1. Uppvärdera och reformera lågstadielärarytbildningen. Genom ökat fokus på metodik och evidensbaserade metoder för yngre elevers läs- och skrivinlärning kan risken för att elever lämnar lågstadiet utan att kunna läsa eller skriva motverkas.

2. Skolans metoder för att lära elever att läsa ska baseras på den främsta tillgängliga vetenskapen. Mängden forskning och nya studier om undervisningsmetoder är omöjlig att överdriva och utvärdera för enskilda lärare. Skolverket ska årligen sammanställa den bästa evidensen och utifrån dem sammanställa lärarhandlingar i metodik.

3. Kraften i civilsamhället ska tas tillvara. För att vända skolan åt rätt håll krävs en kraftsamling från hela samhället. Det finns många aktörer inom civilsamhället som vill hjälpa elever och stötta lärare. Dessa ska få stöd – men då endast om de kan uppvisa att de arbetar i enlighet med både läroplanens värdegrund om inkludering samt uppfyller demokrativillkoren. Skolans verksamhet ska drivas professionellt, men frivilliga insatser under elevernas fritid kan ha ett stort värde.

4. Ingen elev ska lämna lågstadiet utan att kunna läsa och skriva. Elever som inte klarar en grundläggande nivå på det obligatoriska bedömningsstödet de genomför i årskurs 1, ska följas upp för att sedan genomgå en ny obligatorisk bedömning i årskurs 3. Om även den påvisar att eleven behöver mer stöd för att kunna läsa och skriva tillräckligt bra för senare årskurser, ska huvudregeln vara att eleven får lågstadiet förlängt med ett år. Undantag från den föreslagna huvudregeln ska kunna ske vid synnerliga skäl, som då ska motive-ras av rektor.

5. Skolan kan göra mycket – men inte allt. Skolan behöver fokusera på kunskapsuppdraget. Därför vill Liberalerna rensa bland alla de sidouppdrag som har tillförts skolan.

6. Ökat fokus på programmering. Den svenska skolan behöver bli bättre på att erbjuda undervisning i programmering. Det är en viktig del i ett digitaliserat samhälle. Programmering har en stark koppling till matematik- och teknikämnena i skolan, vilka ska utvecklas.

7. Läroplanen ska fokusera på vad eleverna ska lära sig – inte hur. Läroplanens två inledande kapitel består av ett mycket stort antal beskrivningar om hur lärare ska sköta sitt jobb. Exempelvis står det skrivet att lärare måste se till att alla elever ska få vara med och planera undervisningen och genomföra utvärderingar. Sidouppdragen har ingen koppling till kunskapsmålen i de olika skolämnena – och därför borde de tas bort. Läroplanen ska fokusera på vad eleverna ska lära sig. Lärarna ska utifrån sina professionella bedömningar och erfarenhet avgöra hur undervisningen ska bedrivas.

8. Värna tiden för ämnesundervisning. En fast timplan i skolan borde införas, så att 1 poäng i gymnasieskolan motsvarar en undervisningstimme.

9. Mer svenska och matematik. För att alla elever ska få bättre förutsättningar att nå målen och utvecklas i sina kunskaper behöver de centrala ämnena stärkas. Liberalerna vill utöka timplanen för svenska och matematik.

10. Inför nationella och systematiska kunskapsmätningar i Sverige. Betyg och nationella prov är till för att bedöma enskilda elever samt att säkerställa att bedömningen sker rättvist och likvärdigt - inte för att kunna mäta utvecklingen i kunskapsresultat över tid. Årligen ska ett representativt urval elever skriva ämnestest i svenska, matematik och engelska samt ett slumpvis utvalt SO- och NO-ämne. Resultaten ska vara jämförbara över tid.

11. Inga nationella prov ska vara frivilliga. Flera nationella prov har i skolan gjorts frivilliga. Liberalerna vill att alla nationella prov i grund- och gymnasieskolan ska vara obligatoriska – för kunskapsfokus och likvärdighet.

12. Styr upp utbudet av gymnasieprogram. Yrkesutbildningarna ska baseras på arbetsmarknadens reella behov och de högskoleförberedande ska lägga grunden för bildning, ämneskunskap eller estetisk utveckling.

13. Höj antagningskraven för teoretiska gymnasieprogram. Kraven på behörighet till de nationella studieförberedande programmen ska höjas. Ett alternativ är att höja betygskravet från dagens E till ett C i minst ett av ämnena svenska, engelska eller matematik. Kraven ska inte höjas för yrkesprogrammen.

14. Följ upp användningen av distansundervisning. Det finns behov av inslag av fjärr- och distansundervisning i skolan, men eftersom det tenderar att missgynna svaga elever är det viktigt att distansundervisningen noga följs upp.

15. Låt elever under 20 år i vissa fall få påbörja en vuxenutbildning. Öka möjligheten att i särskilda fall ge elever som avslutat sin gymnasieutbildning utan godkända resultat möjligheten att direkt återuppta gymnasiala studier på komvux.

16. En utbildning är en stor investering – låt arbetsmarknadens behov styra utbudet av vuxenutbildning. Genom att samla kommunerna och arbetsmarknadens representanter för utbyte av kunskap och information, ska en regional instans kunna bidra till ökad kvaliteten och säkrad efterfrågan för vuxenutbildningarna. Detta genom att arbetsmarknadens behov i högre utsträckning kan påverka vuxenutbildningarnas utbud.

17. Deltagare i SFI-utbildningen ska gå framåt – inte stå till. Liberalerna föreslår att alla som läser SFI ska genomgå regelbundna kontroller och uppföljningar av sina svenskkunskaper. Efter 52 veckors undervisning ska alla deltagare genomgå en obligatorisk kontroll och de elever som inte uppnått en tillfredsställande nivå ska i stället slussas ut i jobb eller praktik, så att de kan lära sig svenska på arbetsplatsen.

18. Låt de nationella proven inom SFI bli examensprov. För att motverka betygsinflation och stärka fokus på kunskap vill Liberalerna låta de nationella proven inom SFI fungera som examensprov. För godkänt slutbetyg ska det krävas godkänt examensprov.

19. Bidrag för att studera ska kräva att man studerar. Liberalerna föreslår att den ersättning som Arbetsförmedlingen betalar ut till deltagare i etableringsprogrammet ska kunna dras in om deltagaren inte närvarar på sin SFI-utbildning.

20. Kunskapslinjen är vägen ut från bidrag. I dag kan Arbetsförmedlingen ställa krav på att nyanlända ska utbilda sig för att komma i arbete. Deltar de inte i utbildningen kan ersättningen dras in. Vi vill utvidga kravet så att det även omfattar dem som tar emot försörjningsstöd.

ÄVEN DE BÄSTA ELEVERNA SKA KUNNA NÅ SIN FULLA POTENTIAL

21. Alla elever ska bli utmanade i skolan. Liberalerna vill göra det möjligt för elever att läsa på avancerad nivå på vanliga skolor. Därför vill Liberalerna att alla skolor ska ha möjlighet att införa avancerade undervisningsgrupper på skolor där det finns efterfrågan och en tillgång till resurser, exempelvis i form av behöriga ämneslärare eller lektorer. I ett första steg ska de avancerade spåren inrättas för elever i årskurs 7 till 9. Spetsklasser med intagningsprov ska vara ett självklart inslag i huvudmännens utbud. Alla huvudmän ska ha handlingsplaner för särskilt begåvade elevers undervisning.

22. Mindre undervisningsgrupper – även för elever som har höga skolresultat. Även särskilt duktiga elever ska kunna delta i undervisning utanför sin vanliga klass, då de kan ha stor fördel av inslag av mindre gruppundervisning med högre nivå.

23. Även duktiga elever förtjänar att uppmärksammas. För att uppmärksamma duktiga elever ska årliga nationella ämnestävlingar. Elever från alla delar av landet ska kunna tävla i sin årskurs mot varandra i olika skolämnen.

24. Elever ska uppmuntras – aldrig bromsas. För att ingen ambitiös elev i skolan ska bromsas ska det finnas öppna, digitala fördjupningskurser anpassade efter skolans läroplan.

SÄRSKILT STÖD FÖR SÄRSKILDA BEHOV

25. Ge rektor i mandat att ålägga obligatorisk lovskola för elever. Lovskola är i dag frivilligt, men om en rektor bedömer att det vore nödvändigt med extra undervisningstid förlagd till loven för att en elev ska lyckas nå målen bör rektorn ha mandat att ålägga obligatorisk lovskola.

26. Lovskolan måste börja i tid. Det obligatoriska kravet på huvudmän om att arrangera lovskola för elever i årskurs 8 och 9 ska utvidgas till att börja redan i årskurs 4.

27. Vissa elever behöver mer tid för att lyckas i skolan. Liberalerna vill ändra skollagen så att antalet tillåtna skoldagar utökas och att extra lektioner efter skoldagens slut eller på helger blir tillåtna.

28. Inför ett stödår för elever som inte klarar grundskolan. Liberalerna är kritiska till kvaliteten

på och resultaten av dagens introduktionsprogram i gymnasieskolan. Vi föreslår i stället att elever som i slutet av grundskolan inte når kraven för att bli behöriga till gymnasieskolan ska gå ett extra läsår i grundskolan, ett så kallat stödår.

29. Inför statliga skolakuter i alla delar av landet. Utåtagerande elever kan behöva få hjälp av specialistkompetens i en annan skolmiljö under en begränsad period. Liberalerna föreslår därför att staten ska ta ansvar för att upprätta skolakuter med täckning i hela landet.

30. Säkerställ tillgången till resursgrupper och resursskolor. Liberalerna vill säkerställa möjligheten för de elever som har stort behov av särskilt stöd, exempelvis elever med NPF-diagnoser, som en elev som befinner sig långt ut på autismspektret, att gå i särskilda grupper eller skolenheter, så kallade resursgrupper, som tillgodoser deras behov. För dessa grupper och skolor ska det finnas särskild finansiering i skollagen.

31. Inga föräldrar ska få hindra sina barn att få anpassad skolgång. Det som måste få avgöra är om elever med intellektuell funktionsnedsättning bedöms kunna nå grundskolans kunskapskrav eller inte. Barnens behov måste alltid komma i första rummet.

32. En diagnos ska aldrig krävas för att få särskilt stöd i skolan. Liberalerna vill att skollagen skrivs om, så att det tydligt framgår att skolor inte får kräva särskilda diagnoser för att sätta in särskilt stöd.

STÄRKT LEDARSKAP – FRÅN KLASSRUM TILL KORRIDOR

33. Hot i skolan ska alltid tas på allvar, inte sopas under mattan. Liberalerna vill därför att alla skolor ska upprätta en anmälningsfunktion, där lärare direkt kan rapportera och anmäla elever eller elevers anhöriga som exempelvis hotat dem.

34. Elever som allvarligt stör skolverksamheten ska kunna flyttas. Rektorer ska kunna omplacera elever som allvarligt stör skolverksamheten. Det förutsätter dock att det finns en mottagande part. Liberalerna vill att kommuner ska kunna ställa krav på akutplatser på skolor som tar emot skolpeng från dem.

35. Lärare ska vara ledare i klassrummet. Lärarutbildningen behöver ge blivande lärare såväl teoretisk som praktisk förberedelse i ledarskap, och detta ska ses som den centrala del av kriterierna för lärarrollen som det är.

36. Skolan får inte bli inte en laglös del av samhället. Alla huvudmän ska ta fram rutiner för hur processen kring och vem som bär ansvaret för att anmäla en elev till polisen eller för att kontakta socialtjänsten.

37. Elever som stör ska kunna få indraget studiebidrag. Elever som förhindrar sin egen eller andra elevers utbildning – exempelvis genom att störa lektioner, kränka klasskamrater eller agera hotfullt mot lärare – ska kunna fråntas sitt studiebidrag tillfälligt.

LÄRARE – ETT FRAMTIDSYRKE FÖR AKADEMIKER

38. Lärare är akademiker som måste få kunna fokusera på kunskapsuppdraget.

Onödiga detaljregleringar som upptar lärarnas dyrbara tid måste ifrågasättas. Samtliga styrdokument ska granskas med hjälp av lärare i syfte att identifiera krav och regler som orsakar ökad arbetsbelastning utan att samtidigt bidra till elevernas inläring.

39. Avlasta lärarna från sociala arbetsuppgifter. Tidskrävande arbetsuppgifter som mentorskap, rastvakt och föräldrakontakt kan med fördel lyftas från lärarnas axlar och hanteras av annan personal, exempelvis i form av heltidsmentor.

40. Särskilda kunskaper ska kvalificera lärare för karriärtjänster. Djupa ämneskunskaper eller relevanta akademiska meriter ska särskilt beaktas vid tillsättning av förstelärartjänster.

41. Säkra och stärk ämnesdjupet i lärarutbildningarna. Tiden som är avsatt för ämnesstudier i lärarutbildningarna måste fredas. De blivande lärarna ska även, i så hög utsträckning som möjligt, läsa samma ämneskurser som andra studenter. Den särskilda inriktningen mot högstadielärare kan läggas samman med gymnasielärarutbildningen.

42. Ämneskunskap ska krävas för att få sätta ämnesbetyg. Det ska inte räcka med att vara utbildad lärare för att få sätta betyg i alla olika skolämnen – det borde även ställas krav på att man är lärare i samma ämne man betygsätter i.

43. Alla elever ska ha rätt till läroböcker av hög kvalitet i den svenska skolan. Tillgången till läroböcker måste garanteras i skolan. Läromedel av hög kvalitet som är framtagna i enlighet med läroplanernas innehåll och kunskapskrav gynnar både undervisningens kvalitet och minskar lärarnas arbetsbörda. Liberalerna vill införa ett skarpt krav på att elever i grund- och gymnasieskolan har rätt till tryckta läroböcker av hög kvalitet.

44. Skolor ska ha legitimerade lärare – inga undantag. Att skolor rekryterar utbildade lärare från andra länder är positivt för professionens utveckling, men det ska alltid krävas svensk lärarlegitimation för att kunna få tillsvidareanställning som lärare. I de fall lärare har en utländsk examen kan en svensk lärarlegitimation utfärdas redan i dag, förutsatt att den sökande uppfyller de fastställda kraven på språkkunskap, kompetens och färdighet.

FRISKOLOR FÖR VALFRIHET OCH INTEGRATION

45. Nationell skolpeng. Att låta kommuner med varierande ekonomiska förutsättningar ansvara för ett nationellt skolväsende som ska vara likvärdigt och kompensatoriskt orsakar problem. Staten ska överta ansvaret för alla grund- och gymnasieskolors finansiering genom en nationell skolpeng.

46. Skolpengssystemet måste reformeras. Dagens system där skolpengen varierar kraftigt mellan kommunerna leder till stora skillnader i förutsättningar för eleverna. En riksnorm för skolpeng ska tas fram som sätter en rekommenderad miniminivå för skolans finansiering.

47. Att missköta sin verksamhet ska leda till återbetalningsskyldighet. Huvudmän för skola eller förskola som missköter sitt uppdrag till den grad att de får tillståndet återkallat ska bli återbetalningsskyldiga för skolpengen.

48. Finansieringen av friskolor bör utredas vidare. Friskolornas resurser baserar sig idag på kostnadsbilden för den kommunala skolan istället för friskolans kostnader. Lika villkor innebär inte att allt ska vara lika, utan att villkoren ska sättas utifrån skolornas förutsättningar och uppdrag. Kommunerna har idag ett ansvar som sträcker sig längre än vad friskolornas gör, och det borde kompenseras ekonomiskt. Den exakta utformningen för att kompensera kommunerna behöver utredas vidare.

49. Åtgärder mot glädjebetyg. Betyg används som urval och vikten av att de faktiskt speglar elevernas faktiska kunskapsnivå är av största betydelse. Liberalerna vill därför införa en modell där lärare fortsatt ansvarar för att betygsätta eleverna individuellt, men att genomsnittet vad gäller betyg inte får avvika i för hög utsträckning från skolans genomsnittliga resultat på externt rättade nationella prov över tid.

50. En gemensam och inkluderande skolvalsplattform. Liberalerna vill inrätta ett samordnat skolval som samlar alla skolor, oavsett huvudmän, och ger familjer statistik, information och jämförelseverktyg som underlättar för dem att rangordna vilka skolor de önskar. Plattformen ska även överta ansvaret för de kösystem som vissa fristående aktörer använder som urvalsmetod. Anmälan till skolplattformen kan göras ett år före skolstart.

51. Förtroendefull samverkan. Även friskolor bör åta sig ett ansvar för elever som kommer nya till kommunen eller behöver omplaceras. God samverkan är avgörande för elever som behöver samhällets stöd, och kommunerna ska samverka med fristående skolor såväl som kommunala.

52. Legitimerade lärare ska alltid prioriteras först. Andelen av behöriga lärare ska utgöra en av de flera bedömningspunkter som i dag används för att granska skolor. Det skulle göra det möjligt att utfärda kritik eller i värsta fall lägga ner skolor.

53. Rensa upp i djungeln av statsbidrag. Det är dags för ett omtag av de riktade statsbidragen till skolan. Liberalerna vill därför minska antalet statsbidrag och verka för att slå ihop fler av dem till ett samlat statligt skolstöd med långsiktighet i fokus. Det ska i sin tur utdelas automatiskt till huvudmännen, vilket minskar behovet av administration.

54. Förstärkt ägarprövning. Bara långsiktiga ägare, som kan visa på goda förutsättningar att bedriva en högkvalitativ utbildning, ska godtas. Även i de fall delar av ett bolags aktiestock handlas på börsen ska en förutsättning för tillstånd vara att det finns identifierbara, långsiktiga ägare ("ankarägare") som uppfyller kriterierna. Utländskt ägarkapital bör vara föremål för särskild granskning, bland annat av säkerhetspolitiska skäl. Ägare som vill starta konfessionella skolor ska inte godtas. Transparens och öppenhet behöver stärkas med en offentlig ekonomisk

redovisning för varje enskild skolenhet. Skolinspektionen ska upprätta ett offentligt register för alla huvudmän, där ägarstruktur, och personerna i ägar- och ledningskretsen ingår. Det ska enkelt gå att fastställa vem som äger och har inflytande på vilken skola.

55. Höj kraven på skolchefer och rektorer. Liberalerna har drivit på för att de som äger skolor ska kontrolleras, exempelvis för att upptäcka ekonomisk brottslighet eller kopplingar till religiös extremism. Detta krav måste nu utökas till att även omfatta skolchefer och rektorer.

56. Skolinspektionen ska inte förvarna för kommande inspektioner. Därför vill Liberalerna att oanmälda inspektioner ska bli myndighetens huvudsakliga form av inspektion. När skolor förvarnas i god tid före inspektionen, uppstår en stor risk för att de anstränger sig för att ge en så anpassad bild av skolan som möjligt.

57. Fristående bedömning av skolpengen för elever med särskilda behov. Elever med funktionsvariationer möter idag stora svårigheter i skolväsendet. I dag är det kommunerna som bedömer tilläggsbeloppet och systemen och riktlinjerna för det varierar mellan kommunerna. Det borde vara samma bedömningar i hela landet. I ett nytt system bör ett fristående organ, exempelvis Specialpedagogiska skolmyndigheten, bedöma dessa elevers behov av förhöjd skolpeng.

58. Uppdrag till alla huvudmän att motverka segregation. Liberalerna har hittills, tillsammans med en majoritet i riksdagen, avvisat förslag som exempelvis bussning av elever i syfte att motverka elevsegregation. Liberalerna vill istället uppdra huvudmännen att motverka segregation genom exempelvis uppsökande verksamhet, förbättrade möjligheter till skolskjuts och så vidare. Det ska även vara möjligt att neka etablering av nya skolor i de fall de skulle medföra ökat utanförskap, minskad jämställdhet eller motverka integrationen. Det vore inte minst av vikt för att vända utvecklingen i socialt utsatta områden.

Inledning

”För att blomma ut som människa krävs en lärare som kan förmedla kunskaper, en personlig omtanke och som har tillräcklig mognad för att vägleda en på livets väg.”

– Fridtjuv Berg, liberal ecklesiastikminister

Det är svårt att överskatta betydelsen av en samhällsinstitution som skolan. En bra utbildning innebär både möjligheter för individ som för samhälle. Trots att mycket av skoltiden tillbringas stillasittande, innebär den en otrolig berikande resa för individen. Många barn som växer upp i Sverige kommer ägna nära två decennier inom utbildningsväsendet, från krypandes på förskolans golv till nagelbitandes i universitets tentasal.

Sverige har god anledning att vara stolt över utbildningsväsendet. Liberaler har drivit på för både demokrati och utbildning i över hundra år. I dag deltar nästan alla barn i förskolans verksamhet – 95 % av alla barn mellan tre och fem år – och nästan en lika stor andel av ungdomarna väljer att påbörja en gymnasieutbildning.¹

Efter gymnasieexamen väljer allt fler att studera vidare. Utbildningsnivån i Sverige stiger, och i dag har drygt var fjärde person – 28 procent – studerat i tre år eller mer efter avslutad gymnasieutbildning. Ökningen har gått fort, även i modern tid. Sedan år 2000 motsvarar det en ökning med 16 procentenheter.²

Det är många faktorer som driver på den stigande utbildningsnivån i samhället. De två främsta förklaringsfaktorerna är ökade krav på arbetsmarknaden samt stigande konkurrens om jobben. När allt fler är allt högre utbildade medför det även en risk för att de som står utanför, exempelvis den grupp av ungdomar som aldrig lyckades ta en gymnasieexamen, får det tufft. Bland dem är arbetslösheten både högre än genomsnittet – och har till skillnad från de andra grupperna på arbetsmarknaden stigit under det senaste decenniet.³

Det är ett styrkebesked för samhället att utbildningsnivån stiger. Utöver det egenvärde som kunskap och bildning har, så skapar det även livschanser för fler. Utbildning öppnar dörrar till utveckling, självförverkligande och samhällsdeltagande. Mycket tyder även på att utbildningsnivå är kopplat till välmående och förbättrade livsvillkor.⁴ På så vis har skolsystemet en stor betydelse för att ge individen möjlighet till frigörelse. Det är därför vi liberaler alltid sätter skolan först.

1 SCB. (2021). *Sveriges framtida befolkning 2021-2070*. Stockholm: SCB, s. 25

2 SCB. *Utbildningsnivån i Sverige*. Senast uppdaterad 2021-03-25

3 Ekonomifakta. (2021). Arbetslöshet efter utbildningsnivå. Senast uppdaterad 2021-02-03

4 Folkhälsomyndigheten. (2015). *Utbildningsnivå och läsa – hur hänger de ihop?* Solna: Folkhälsomyndigheten, s. 3-4

ATT SÄTTA KUNSKAP I SKOLANS FÖRSTA RUM

Utvecklingen vad gäller stigande utbildningsnivå lär inte upphöra. Tvärtom kommer sannolikt arbetsmarknadens kvalifikationskrav fortsätta att öka, samtidigt som förväntningarna på fortbildning och livslångt lärande stiger. I en föränderlig omvärld är det inte förvånande att det finns en stark vilja bland både arbetsgivare och arbetstagare att underlätta för fler till omställning vid exempelvis tillfällen då det råder arbetsbrist.⁵

Individens möjlighet att konkurrera om vidare utbildning eller jobb avgörs dock i allt lägre utsträckning av utbildningslängd. Det är en naturlig utveckling i ett land där skolutbildning historiskt sett har varit förbehållen de privilegierade. Tack vare folkskolans införande år 1842 togs ett viktigt kliv mot ett Sverige som kunde utvecklas till en industriell nation med en framväxande demokrati.⁶

Samhällets högre skikt lät dock sina barn utbildas vid privata skolor, och de fick även ofta betydligt längre utbildningar än andra barn. Folkskolan var således till för folket – men valdes bort av eliten. Fridtjuv Berg – liberal riksdagsman, ecklesiastikminister och författare till *”Folkskola såsom bottenskola”* – drev en kamp för att utveckla skolan vidare genom att införa en barndomsskola som skulle bli gemensam för alla samhällsklasser. Trots motstånd från konservativa kom han att lägga grunden för det som skulle komma att bli det vi i dag känner till som grundskolan.⁷

I dag genomgår i princip alla barn som växer upp i Sverige några år i förskolan, nio år i grundskolan och därefter tre år i gymnasieskolan. Nästan hälften fortsätter vidare till universitet eller högskola. Särskild kompetens, kunskap eller särskilda praktiska färdigheter har blivit viktigare. Förändringar på arbetsmarknaden har alltid oroat, särskilt då många befarat att de riskerar förlora sina jobb. Förändring behöver inte betyda förluster, ofta är det tvärtom. Experter tycks eniga om att många jobb sällan helt försvinner, snarare förändras de i karaktär och blir mer avancerade. Den utveckling som nu äger rum, genom exempelvis automatisering och digitalisering, lär således driva på för ökade kvalifikationskrav.⁸

Det fantastiska med kunskap är att det inte är ett nollsummespel. Det är snarare ett spel där alla blir vinnare – samhället utvecklas och livskvaliteten förstärks ju fler som besitter desto mer kunskap. Att utveckla och förbättra skolväsendet är således något av det viktigaste för ett samhälle som värnar frihet, välbstånd och demokrati.

Även om vi lever allt längre, så är dagarna lika korta. Även om undervisningstiden i skolan har utökat över tid, så är det viktigt att även beakta undervisningens kvalitet. Ett skolbarn tillbringar i dag närmare 800 timmar om året i skolbänken. Det är tid som måste tas tillvara på om fler elever ska lära sig mer kunskap och fler färdigheter.

Den här rapporten består av ett stort antal förslag för att förbättra den svenska skolan. Särskilt fokus ligger på grundskolan, men i den inledande delen ingår förslag som träffar bredare än så. Det finns goda skäl till att man talar om ”utbildningskedjan”. Varje skolform hänger ihop och är beroende av varandra. En bättre grundskola skapar ringar på vattnet. Det är inte utan anledning som den heter ”grundskolan” – det är där grunden läggs för elevens livslånga resa.

5 Trygghetsstiftelsen. *Vad betyder omställning för dig?* Senast uppdaterad 2019-05-17

6 Blossing, U., & Söderström, Å. (2014). A school for every child in Sweden. In *The Nordic Education Model* (pp. 17-34). Springer, Dordrecht.

7 Landahl, Joakim. *Politik & Pedagogik – en biografi över Fridtjuv Berg*. Stockholm: Lärarförlaget.

8 Arbetsförmedlingen. (2021). *Omvärldsrapport 2021 – Digitalisering, demografi och arbetsmarknadspolitik*. Stockholm: Arbetsförmedlingen, s. 14

1. En kunskapsskola med höga ambitioner

Kunskap är skolans viktigaste uppdrag. Det ska inte tas för givet, vilket framgår tydligt i Skolinspektionens granskning av ett större antal skolor som under en längre tid uppvisat mycket låga kunskapsresultat. Myndigheten konstaterar följande: ”Tidigare har det varit vanligt att skolorna har betonat skolans sociala uppdrag, med konsekvensen av lägre förväntningar på elevernas lärande och resultat.”

Att uppvärdera skolans kunskapsuppdrag i syfte att stärka resultaten och likvärdigheten är en utmaning som kräver både en omfattande reformagenda och långsiktigt engagemang. Det svenska skolsystemet är massivt. Enbart i grundskolan går cirka 1,1 miljoner elever – en siffra som beräknas stiga successivt under de kommande decennierna.⁹ Därtill finns det cirka 100 000 grundskollärare, som i sin tur arbetar på drygt 48000 olika grundskolor runtom i landet – skolor som i sin tur drivs av cirka 900 olika huvudmän.¹⁰

Det är huvudmannen, exempelvis en kommun eller fristående aktör, som har ansvar för att skolan ska bedrivas enligt den skollag och de styrdokument som staten fastställer på nationell nivå. Ansvaret för resurserna ligger dock på kommunal nivå sedan skolan kommunaliserades i början av 1990-talet. Krasst sammanfattat är det staten som beställer, exempelvis genom att styra läroplanen, men kommunerna som ska stå för notan, genom skolpengen.

Skolan bygger på en styrning som är splittrad. Det gör skolsystemet svårt att styra och trögrörligt. Det kan även förklara varför en betydande majoritet av landets lärare och rektorer uppger att de önskar ett förstatligande av skolan, vilket skulle innebära att ansvaret för skolans finansiering skulle flyttas från kommuner till staten samt att de kommunala skolorna skulle återfå ett statligt huvudmannaskap.

EN GRUNDSKOLA SOM STÅR MOT TIDENS TAND

Genom att i stället anta ett långsiktigt perspektiv och värdera betydelsen av kunskap och bildning som står mot tidens tand kan man öka sannolikheten att skolsystem både stärks och samtidigt förbättras i termer av högre resultat. Det finns dessutom mycket som tyder på eleverna gynnas av att få tillgång till en skola som värnar just bildning och kontinuitet med kvalitet i fokus. I en artikel om stora missuppfattning om världens mest högpresterande skolsystem besked OECD:s utbildningschef Andreas Schleicher det på följande vis:

9 Skolverket. (2021). *Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2020/21*, s. 6

10 SCB. (2020). Fler grundskollärare än någonsin – men lägre andel med examen. Senast uppdaterad: 2020-08-25

Många länder bygger ut sina läroplaner med nya ämnen, som ska ge eleverna den nya kunskapen om det globaliserade och högteknologiska samhället kräver. Men enligt Pisa-resultaten är det inte de skolsystem som har den bredaste läroplanen som presterar bäst, det är tvärtom de med en rigorös läroplan, med få ämnen som eleverna får gå på djupet i som når toppresultat.¹¹

Att ständigt vidareutveckla skolans uppdrag, styrdokument och läroplaner är en självklarhet i ett samhälle som värnar skolans betydelse och prioriterar kunskap och bildning. Skolan är en samhällsinstitution och bär på så sätt ett stort ansvar för både samhällets och medborgarnas utveckling och självförverkligande. Det är på inget vis en institution som ska stå still eller isoleras från samhället i övrigt. Det finns även goda skäl att utveckla skolsystemet med försiktighet och långsiktighet; att vårda, förfina och utveckla i stället för att riva upp och förändra.

HÖGA AMBITIONER FÖR LÅGSTADIET

Något av det allra viktigaste är att främja framväxten av en grundskola som tidigt etablerar en stark grund som eleverna kan utgå ifrån. Det är därför avgörande att våga peka ut just kunskap som skolans viktigaste uppdrag – redan i lågstadiet. Dessvärre har kunskap ofta kommit att få stå tillbaka för det sociala uppdraget i grundskolans tidiga år. Det riskerar ge upphov till akademiska konsekvenser under lång tid, som kan vara mycket svåra att reparera genom sena insatser.

Att det råder brister både vad gäller omfattningen och kvaliteten i särskilda insatser är belagt i flera rapporter. Ofta vidtas åtgärder för sent – det är vanligare i högstadiet än lågstadiet. Elever med läs eller skrivsvårigheter ofta möts av en ”vänta och se”-attityd. Detta trots att betydelsen av tidiga insatser är väl känd i så väl nationella som internationella studier.¹² Även lärarna ser problemet; två av tre lärare anser att elever som är i behov av stödinsatser får det i antingen för lite utsträckning eller inte alls.¹³

En annan faktor som har betydelse för hur väl elevernas lyckas i skolarbetet handlar om undervisningstiden. I jämförelse med OECD-snittet understiger den svenska skolans lågstadium både vad gäller antalet skoldagar per år (178 jämfört med 185) och antalet undervisningstimmar (765 jämfört med 837). En svensk studie visade nyligen att fler skoldagar för elever i lågstadiet gav upphov till förbättrade möjligheter till karriär och framtida inkomster.¹⁴

11 Schleicher, A. "Seven big myths about top-performing school systems", *BBC News*, 2015-02-04

12 Tjernberg, C. *Framgångsfaktorer i läs-och skrivlärande: En praxisorienterad studie med utgångspunkt i skolpraktiken*, doktorsavhandling (Stockholm: Stockholms universitet, 2013), s. 42-43

13 Bergling, M. "2 av 3 lärare: Elever får inte särskilt stöd", *Skolvärlden* 2021-02-22

14 Fischer, M., Karlsson, M. & Nilsson, T. (2020). Långsiktiga effekter av mer undervisningstid. *SNS Analys* 64, juni 2020, s. 6-8

LÄROPLANEN

Den svenska skolan har under de senaste decennierna fått ett allt bredare uppdrag. Ofta har nya uppgifter tillkommit lärarkåren, och inte sällan har de fokuserat på skolans sociala i stället för akademiska uppdrag. Parallellt har kunskapssynen förändrats, med mer betoning på abstrakta förmågor och mindre på fakta- och ämneskunskap.

För att utveckla förmågor som exempelvis kritiskt tänkande och problemlösning är det dock avgörande att man besitter rigorösa ämneskunskaper. Ju mer du kan, desto bättre blir du på att analysera, resonera och lösa problem. Det är svårt att tänka utanför boxen om du inte ens har en box från början. Det finns därmed goda skäl att renodla skolans uppdrag och utveckla ett tydligt fokus på kunskapsuppdraget.

UTAN PRAKTISKA FÄRDIGHETER BLIR INGET GJORT, BARA TÄNK

I dag alla de tre största gymnasieprogrammen vad gäller antalet elever högskoleförberedande. Det är mer än dubbelt så många elever som läser högskoleförberedande gymnasieprogram jämfört med yrkesprogram. Störst i den förstnämnda kategorin är samhällsvetenskapsprogrammet som läses av närmare 60 000 elever, medan det största yrkesprogrammet är el- och energiprogrammet med sina drygt 15 000 elever.¹⁵

Fördelningen av elever som läser högskoleförberedande och yrkesförberedande program motsvarar inte arbetsmarknadens behov vad gäller omfattning. På ett övergripande plan väljer för många högskoleförberedande program och för få yrkesprogram. Det medför både att yrkesbranschen får allvarliga problem med rekrytering samtidigt som akademien får större problem med studenter som saknar tillräcklig kunskap.

Lågstadiet

1. Uppvärdera och reformera lågstadieläraryrket. Liberalerna vill att lärarutbildningen för blivande lågstadielärare ska reformeras med fokus på ämneskunskap och mer praktiska färdigheter som evidensbaserade metoder läs- och skrivinlärning samt metodik och didaktik. Även undervisning för att lära yngre elever handskrift ska ingå i alla lärarutbildningar för blivande lågstadielärare.¹⁶

2. Skolans metoder för att lära elever att läsa ska baseras på den främsta tillgängliga vetenskapen. I den internationella forskningslitteraturen har det framkommit att många metoder som vanligtvis används i undervisning för barn i lågstadiet saknar evidens. Skolverket har sedan tidigare ett allmänt uppdrag om att sammanställa och sprida kunskap om resultat av forskning som stöd till skolutveckling. Det har resulterat i att myndigheten publicerar nyheter om aktuella studier inom exempelvis pedagogisk forskning. Liberalerna menar dock att Skolverket borde få ett skarpt uppdrag om att ta fram och årligen revidera lärarhandledningar baserade på internationell evidens. Dessa ska tillgängliggöras fritt för alla lärare och bestå av lärarhandledningar, förslag på lektionsplaneringar och färdiga övningsmaterial för eleverna.

¹⁵ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2020-03-10-statistik-over-gymnasieskolans-elever-2019-20>

¹⁶ <https://spraktidningen.se/artiklar/2009/04/skrivstilen-som-havererade>

3. Kraften i civilsamhället ska tas tillvara. För att vända skolan åt rätt håll krävs en kraftsamling från hela samhället. Det finns många aktörer inom civilsamhället som vill hjälpa elever och stötta lärare. Dessa ska få stöd – men då endast om de kan uppvisa att de arbetar i enlighet med både läroplanens värdegrund om inkludering samt uppfyller demokrativillkoren. Skolans verksamhet ska drivas professionellt, men frivilliga insatser under elevernas fritid kan ha ett stort värde.

4. Ingen elev ska lämna lågstadiet utan att kunna läsa och skriva. Att eleverna besitter goda läs- och skrivfärdigheter i det svenska språket är viktigt för eleverna ska lyckas även i andra skolämnen. Trots betydelsen av språket förekommer det att elever lämnar lågstadiet utan att behärska grundläggande färdigheter i svenskämnet. Liberalerna vill att eleverna ska fångas upp i så god tid som möjligt, och att ingen elev ska lämna lågstadiet utan att kunna läsa och skriva ordentligt. I syfte att fler elever ska få det stöd de behöver för att lyckas med det, föreslår vi att elever som misslyckas på det obligatoriska bedömningsmomentet i årskurs 1 alltid ska följas upp genom en ny, obligatorisk bedömning i årskurs 3. Om även den påvisar att eleven behöver mer stöd för att kunna läsa och skriva tillräckligt bra för senare årskurser, ska huvudregeln vara att eleven får lågstadiet förlängt med ett år. Undantag från den föreslagna huvudregeln ska kunna ske vid synnerliga skäl, som då ska motiveras av rektor.

Läroplanerna

5. Skolan kan göra mycket – men inte allt. Skolan behöver fokusera på kunskapsuppdraget. Därför vill Liberalerna rensa bland alla de sidouppdrag som har tillförts skolan.

6. Ökat fokus på programmering. Den svenska skolan behöver bli bättre på att erbjuda undervisning i programmering. Det är en viktig del i ett digitaliserat samhälle. Programmering har en stark koppling till matematik- och teknikämnena i skolan, vilka ska utvecklas.

7. Läroplanen ska fokusera på vad eleverna ska lära sig – inte hur. I grundskolans läroplan finns det, särskilt i de inledande kapitlen, mängder med skrivningar om hur lärare ska agera i klassrummet och hur de ska bedriva sin undervisning. Det är en form av detaljstyrning av professionens yrkesutövning som inte är önskvärd att detaljstyra. Läroplanen bör fokusera på *vad* eleverna ska lära sig, exempelvis läsfärdigheter eller ämnesinnehåll, inte *hur* lärare ska bedriva sin undervisning. Liberalerna vill därför revidera läroplanen genom att rensa upp bland alla pålagor som inkräktar på det som vi vill ska vara upp till professionen att själva avgöra.

8. Värna tiden för ämnesundervisning. Det är hög tid att införa en fast timplan i skolan. I gymnasieskolan ska 1 poäng motsvara en undervisningstimme, vilket inte är fallet i dag. Från 1980-talet fram till i dag har undervisningstiden i gymnasieskolan avreglerats och det är i dag rektorns sak att bedöma hur många undervisningstimmar som ska ges i olika kurser inom programmets ramar.

9. Mer svenska och matematik. Likvärdigheten och fokus på kunskap behöver öka i den svenska skolan. För att alla elever ska få bättre förutsättningar att nå målen och utvecklas i sina kunskaper behöver de centrala ämnena stärkas. Liberalerna vill därför utöka timplanen för svenska och matematik.

Skolsystemet

10. Inför nationella och systematiska kunskapsmätningar i Sverige. I dag saknas instrument för att mäta kunskapen hos skolelever över tid. Det gör att vi måste förlita oss på resultaten från de internationella

kunskapsmätningarna, exempelvis TIMSS, PISA och PIRLS, för att se hur kunskapsresultaten har utvecklats i skolan. De internationella mätningarna är också begränsade till vissa ämnen, i flera fall på exempelvis matematik och läsförståelse. Mätningar av elevers kunskap i flera ämnen från den svenska läroplanen sker således inte alls systematiskt på nationell nivå. En svensk kunskapsmätning ska vara jämförbar över tid, och på så sett bidra till information om hur skolsystemet utvecklats. Genom att slumpvis välja ut en mindre andel av eleverna kan mätningen ge mycket information utan att behöva skrivas av samtliga elever i den svenska skolan.

11. Inga nationella prov ska vara frivilliga. Liberalerna vill att alla nationella prov ska vara obligatoriska, och därmed slopa den form av frivilliga nationella prov som finns i dag. Att låta rektorer besluta huruvida vissa prov ska användas eller ej främjar inte skolans kunskapsfokus och likvärdighet.

12. Styr upp utbudet av gymnasieprogram. Valet av program kan både öppna och stänga framtida möjligheter för eleven. I dag erbjuder gymnasieskolor, både fristående och kommunala, olika nationella gymnasieprogram med särskilda inriktningar som riktar sig till elever som vill få jobb som stylist¹⁷, influerare eller youtuber.¹⁸¹⁹ Samtidigt är arbetsmarknadens behov av sådan kompetens högst begränsad. En gymnasieutbildning är en stor investering för både individen och för samhället. Liberalerna vill därför reglera utbudet av gymnasieutbildningar till de nationella programmen, samt att utbildningarnas innehåll, syfte och koppling till arbetsmarknad eller vidare studier fastställs av Skolverket. Om det finns lokala eller regionala arbetsmarknadsbehov av särskilda yrkesutbildningar, ska det kunna godkännas av Skolverket, förutsatt att behovet kan bekräftas.

13. Höj kraven för teoretiska gymnasieprogram. Liberalerna vill skärpa kraven för antagning till gymnasieskolans studieförberedande program. Det är inte rimligt att kraven som ställs för behörighet långt understiger de krav som eleverna möter under utbildningens gång. De låga kraven har kommit att medföra att studieförberedande teoretiska program, särskilt samhällsprogrammen, av många tycks ha kommit att betraktas som en slags förlängd grundskoleutbildning som lämpar sig för alla. Liberalerna menar att det inte är rimligt att endast det lägsta möjliga godkända betyget krävs för att bli behörig till teoretiskt krävande gymnasieprogram. Därför föreslår vi att kraven på behörighet till de nationella studieförberedande programmen ska höjas. Ett alternativ är att höja betygskravet från dagens E till ett C i minst ett av ämnena svenska, engelska eller matematik. Kraven ska inte höjas för yrkesprogrammen.

14. Följ upp användningen av distansundervisning. Betydelsen av en närvarande lärare som förmedlar kunskap genom lärarledd undervisning kan inte överskattas. Distansundervisning har förvisso sin plats, särskilt i ett läge där det råder nationell lärarbrist. Liberalerna betraktar distansundervisning som ett sätt att hantera frånvaron av klassrumsundervisning under ledning av en legitimerad lärare – det vill säga som ett komplement, inte ersättning, till vanlig undervisning. Mycket tyder på att lågpresterande elever kan missgynnas när lärarledd klassrumsundervisning övergår till distans. Därför vill Liberalerna att Skolinspektionen ska få i uppdrag att noggrant följa upp hur distansundervisningen i grund- och gymnasieskolan fungerar.

Vuxenutbildningen

15. Låt elever under 20 år i vissa fall få påbörja en vuxenutbildning. Elever under 20 år som avslutat sin gymnasieutbildning utan att ha uppnått godkända resultat ska få bättre möjligheter att återuppta gymnasiala studier på komvux direkt efter att de lämnat gymnasieskolan. I dag är elever utan gymnasieexamen

¹⁷ Formellt är stylistprogrammet ett hantverksprogram med inriktning mot stylist.

¹⁸ <https://innovationsgymnasiet.se/program/creative-program/>

¹⁹ Parkkila, Sebastian. "Svenska skolorna där du kan plugga e-sport", *Expressen*, 2019-09-22

behöriga att återuppta gymnasiestudier på komvux från och med det år de fyller 20 år. Detta är ett ålderskrav som måste uppfyllas utöver de andra kriterierna, som i sin tur handlar om att man måste bo i Sverige, inte ha den kunskap utbildningen erbjuder och ha förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.²⁰ Undantag från åldersgränsen kan göras, men då endast under vissa omständigheter där det råder särskilda skäl.²¹ Liberalernas vision om en tydlig kunskapslinje möjliggörs bättre om elever som halkar efter får bättre möjligheter att komma ikapp. Det bör således finnas bättre möjligheter att vid behov frångå dagens åldersgräns.

16. En utbildning är en stor investering – låt arbetsmarknadens behov styra utbudet av vuxenutbildning. Flera utredningar har påvisat att utbudet av exempelvis yrkesutbildning i komvux både saknar bredd och en tydlig koppling till arbetsmarknadens behov. Liberalerna vill inrätta en funktion på regional nivå som ska säkra att utbudet matchar efterfrågan i högre utsträckning, exempelvis genom att samla de olika parterna för utbyte av information. Uppdraget ska vara att låta arbetsmarknadens behov i högre utsträckning påverka vuxenutbildningarnas utbud.²²

17. Deltagare i SFI-utbildningen ska gå framåt – inte stå till. Det måste finnas tydliga krav på framsteg för att förhindra passivisering inom SFI-utbildningen, där det i dag tar deltagarna i snitt 67 veckor att slutföra grundnivån. Liberalerna vill att alla som läser SFI ska genomgå regelbundna kontroller och uppföljningar av sina svensk-kunskaper. Efter 52 veckors undervisning ska alla elever genomgå en obligatorisk kontroll och de elever som inte uppnått en tillfredsställande nivå ska i stället slussas ut i jobb eller praktik, så att de kan lära sig svenska på arbetsplatsen.

18. Låt de nationella proven inom SFI bli examensprov. För att motverka betygsinflation och stärka fokus på kunskap vill Liberalerna låta de nationella proven inom SFI fungera som examensprov. För godkänt slutbetyg ska det krävas godkänt examensprov. För högre betyg ska nuvarande regelverk fortsatt gälla, det vill säga att de nationella slutproven fungerar som ett stöd för lärare vid bedömning och betygssättning.

19. Bidrag för att studera ska kräva att man studerar. Nyanlända som deltar i etableringsprogrammet hos Arbetsförmedlingen kan få etableringsersättning. Om man deltar i programmet på heltid utgår en ersättning på 308 kronor skattefritt per dag. I dag saknas det dock bestämmelser om att ersättningen ska vara kopplad till närvaro. Först efter 30 dagars frånvaro i följd skrivs en person ut från etableringsprogrammet. Liberalerna föreslår att ersättningen ska slopas helt för en månad om man uteblir utan giltiga skäl från SFI-undervisningen.

20. Kunskapslinjen är vägen ut från bidrag. År 2018 infördes en utbildningsplikt som innebar att nyanlända i etableringsinsatser kan anvisas till viss utbildning för att möjliggöra inträde på arbetsmarknaden. Om anvisningen en följs kan ersättningen dras in. Liberalerna vill att utbildningsplikten ska utvidgas till att omfatta även de som erhåller försörjningsstöd. Om det bedöms att den som ansöker om att erhålla försörjningsstöd skulle gynnas av stärkta kunskaper, exempelvis utifrån integrations- eller arbetsmarknadsskäl, ska man kunna ställa krav på att individen genomgår relevant utbildning, exempelvis gymnasieutbildning eller yrkesutbildning.

20 Skolverket. Rätt, behörighet och antagning till komvux på gymnasial nivå.

21 För att kunna bli behörig att läsa på komvux även om man är yngre än 20 år måste – utöver att uppfylla de grundläggande kraven för behörighet som gäller för alla – man antingen ha slutfört utbildningen på ett nationellt program i gymnasieskolan (eller någon likvärdig utbildningen) alternativt så ska man ha s.k. *särskilda skäl* som grundar sig i ens personliga förhållanden.

22 SOU 2020:33. Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning s. 22-24

2. Även de bästa eleverna ska kunna nå sin fulla potential

I debatten om skolan uppmärksammas ofta den höga andelen lågpresterande elever. Det är bra, men det får inte innebära att gruppen av högpresterande elever faller i glömska. En likvärdig skola som sätter kunskap i första rum måste även vara rustad för att hantera, stimulera och undervisa elever med hög akademisk förmåga. På samma sätt som golvet måste höjas, så måste taket krossas.

Det kan upplevas som kontroversiellt att tala om att vissa barn och ungdomar är mer högpresterande än andra. Men att vissa elever både behöver och kan gå före andra borde vara lika självklart som att vissa elever behöver mer tid och stöd för att lyckas. Alla elever ska ha rätt att stimuleras i skolan, oavsett vilken nivå de börjar ifrån.

MER KUNSKAP OM SÄRBEGÅVNING BEHÖVS

I en skola för alla måste även de särbegåvade inkluderas. Bedömningar gör gällande att omkring fem procent av eleverna i den svenska skolan kategoriseras som särskilt begåvade. Dessa elever uppvisar en mycket god förmåga att tänka abstrakt och logiskt, samtidigt som deras minne och inlärningsförmåga kraftigt överstiger genomsnittet.²³

Liberalerna tog under tiden i regering initiativ till att ge Skolverket i uppdrag att exempelvis ta fram stödmaterial med fokus på särskilt begåvade elever till grund- och gymnasieskolor.²⁴ Det är inte ovanligt att särbegåvade elever går oupptäckta, eller även misstas för det motsatta. Detta då skolproblematik, som exempelvis skoltrötthet och lågt engagemang, är vanligt även i denna grupp – ofta på grund av avsaknad av stimulans.²⁵

GOLVET MÅSTE HÖJAS – OCH TAKET KROSSAS

Ett mått på hur väl ett skolsystem presterar är andelen högpresterande elever. I PISA delas eleverna upp i olika nivåer baserade på deras prestationer, och de elever som uppnår nivå 5 och över kategoriseras som högpresterande. I det svenska skolsystemet har andelen högpresterande elever stått relativt still under hela 2000-talet.²⁶ Därtill sjönk kunskapsnivån hos de 5 procent högst presterande eleverna kraftigt mellan år 2000 och 2012.²⁷

23 <https://www.lararen.se/nyheter/reportage/uppdrag-sarbegavning>

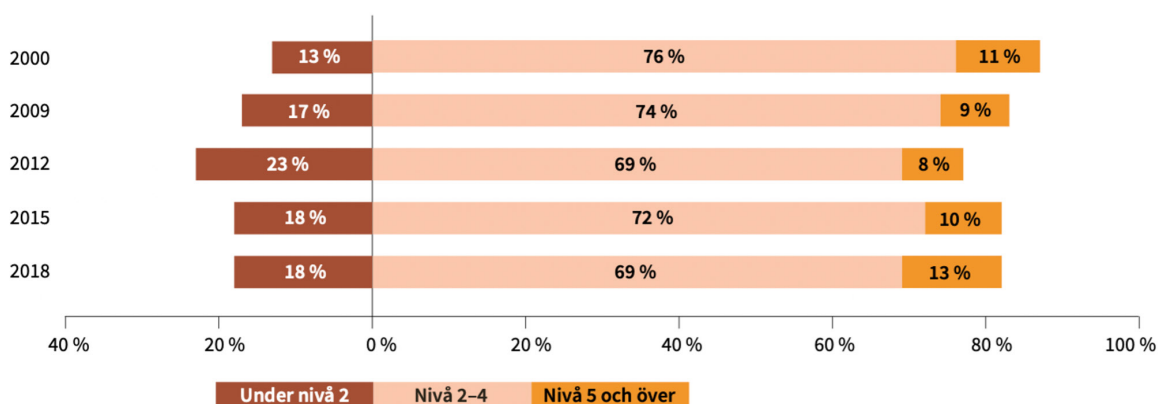
24 <https://www.lararen.se/nyheter/reportage/uppdrag-sarbegavning>

25 Liljedahl, M. (2014). Särbegåvade tonåringar. Hur identifierar man dem. Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan, 19, 2014.

26 Skolverket. (2019). PISA 2018 – 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap, s. 17

27 Henrekson & Järvall. (2016). Educational performance in Swedish schools is plummeting—What are the facts? s. 14

Figur 1. Elever (%) på olika prestationsnivåer i läsförståelse, PISA 2000-2018.

Not: Nivå 5 och över räknas som högpresterande

21. Alla elever ska bli utmanade i skolan. I de flesta länder finns det goda möjligheter för ambitiösa elever att läsa mer avancerade kurser i många skolämnen. Liberalerna vill göra det möjligt för elever att läsa på avancerad nivå på vanliga skolor. Därför vill Liberalerna att alla skolor ska ha möjlighet att införa avancerade undervisnings-grupper på skolor där det finns efterfrågan och en tillgång till resurser, exempelvis i form av behöriga ämneslärare eller lektorer. I ett första steg ska de avancerade spåren inrättas för elever i årskurs 7 till 9. Spetsklasser med intagningsprov ska vara ett självklart inslag i huvudmännens utbud. Alla huvudmän ska ha handlingsplaner för särskilt begåvade elevers undervisning.

22. Mindre undervisningsgrupper – även för elever som har höga skolresultat. Särskilda undervisningsgrupper finns i dag för elever med särskilda svårigheter. Men direktiven för vilka elever som ska få delta i undervisning utanför sin vanliga klass omfattar inte särskilt duktiga elever. Liberalerna menar att även högpresterande elever kan få stora fördelar av att i högre utsträckning få ingå i mindre undervisningsgrupper i vilka undervisningen kan bedrivas på en högre nivå.

23. Även duktiga elever förtjänar att uppmärksammas. Liberalerna vill uppmuntra flitiga elever genom att införa nationella ämnestävlingar. Elever från alla delar av landet ska kunna tävla i sin årskurs mot varandra i olika skolämnen.

24. Elever ska uppmuntras – aldrig bromsas. För att fler elever ska få möjlighet att läsa mer avancerade kurser, även om de går på en skola där det saknas tillräckligt elevunderlag eller kompetens, vill Liberalerna låta utreda om Skolverket ska samordna digitala fördjupningskurser nationellt.

3. Särskilt stöd för särskilda behov

En ständigt pågående debatt i skolvärlden handlar om elever med särskilda behov av stöd för att klara av skolan. Behovet av stöd kan bero på flera skäl, exempelvis sociala problem eller inlärningssvårigheter. Liberalerna har tidigare gått ut och tydligt kritiserat idén om inkludering i den svenska skolan, vilket handlar om att det har blivit allt vanligare att elever med särskilda behov placeras i ordinarie klasser. Ansvaret har överlämnats från speciallärare till klasslärare, vilket varken gynnar elever eller lärare.

Det blir även allt vanligare att elever diagnosticeras med NPF-diagnoser (neuropsykiatriska funktionshinder) och att skolor kräver diagnoser för att elever ska beviljas särskilt stöd. Detta trots att en diagnos så som till exempel dyslexi, dyskalkyli eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar aldrig får vara ett villkor för att en elev ska få stöd i skolan. På motsvarande vis får inte heller en diagnos eller funktionsnedsättning medföra att en elev per automatik får särskilt stöd – det måste vara elevens förutsättningar att nå målen som ska avgöra vilket stöd som sätts in för eleven.²⁸

SÄRSKILT STÖD ÄR ATT HJÄLPA, INTE PEKA UT

Det råder även ett glapp mellan den nationella ambitionen om att dessa elever bör få mer undervisning i särskilda grupper av speciallärare, och de begränsade lokala förutsättningarna i termer av ekonomi och tillgång till speciallärare. Det är av stor vikt att framhålla att huvudmannen i dag har det yttersta ansvaret för att varje elev får rätt till stöd. Hur och i vilken omfattning en elev får sin rätt till särskilt stöd uppfyllt varierar självfallet mellan olika skolor och huvudmän. Det är önskvärt, då stödet ska utgå från elevens individuella behov.

Att lagen om likvärdighet i skolan även gäller särskilt stöd är mycket tydligt. Det är således av stor vikt att det råder likvärdighet både vad gäller tillgång och förutsättningar till särskilt stöd för elever i behov av det, oavsett var de bor i landet. Det är således ett i mängden av viktiga skäl till att förstatliga det svenska skolväsendet och införa en nationell finansieringsmodell för fristående skolor.

POJKKRISEN I SKOLAN MÅSTE MOTARBETAS

Det råder stora skillnader mellan pojkars och flickors kunskapsresultat i skolan. Pojkar har lägre meritpoäng, sämre provresultat och fler som går ut nian utan gymnasiebehörighet. Därtill presterar de sämre i de internationella kunskapsmätningarna. I PISA utgör de dessutom en större andel av de lågpresterande eleverna, och det gäller oavsett socioekonomisk status.²⁹

²⁸ Skolverket. Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Senast uppdaterad 2021-05-26.

²⁹ OECD (2019). PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed, s. 15-151

Att allt fler pojkar presterar allt sämre i skolsystemet är ett allvarligt samhällsproblem som på sikt får konsekvenser för demokratin. Skolmisslyckanden riskerar i värsta fall leda till att ungdomar söker sig till kriminella eller extrema miljöer. Det finns således goda skäl att tala om en pågående pojkkras i den svenska skolan. Att genomföra reformer som gynnar särskilt lågpresterande elever kan således vara effektivt för att hejda pojkkrisen. Det är även av stor vikt att hejda antipluggkulturen, som identifierats som ett problem bland skolpojkar i Sverige i studier sedan 1970-talet.³⁰

25. Ge rektor i mandat att ålägga obligatorisk lovskola för elever. Lovskola är i dag frivilligt, men om en rektor bedömer att det vore nödvändigt med extra undervisningstid förlagd till loven för att en elev ska lyckas nå målen bör rektorn ha mandat att ålägga obligatorisk lovskola.

26. Lovskolan måste börja i tid. Liberalerna har säkerställt att det har blivit obligatoriskt för huvudmän att arrangera lovskola – men det gäller bara för elever i årskurs 8 eller 9 under vissa förutsättningar.³¹ För att skapa bättre förutsättningar för fler elever att lyckas i skolan är tidiga insatser avgörande. Liberalerna vill därför utvidga lovskolan och göra det obligatoriskt för huvudmän att arrangera det för elever från och med årskurs 4 i grundskolan.

27. Vissa elever behöver mer tid för att lyckas i skolan. Vi vill stärka skolans möjlighet att motarbeta skolmisslyckanden. Varje år går över 15 000 elever ut grundskolan utan att nå behörighet. För att motverka det krävs många insatser och en förståelse för att behoven skiljer sig åt mellan de elever som inte blir behöriga. Liberalerna menar att skolor därför borde få ökad frihet och större möjligheter att vidta särskilda lösningar för elever i behov. Vi vill ändra skollagen så att antalet tillåtna skoldagar utökas och att extra lektioner efter skoldagens slut eller på helger blir tillåtna.

28. Inför ett stödår för elever som inte klarar grundskolan. Dagens introduktionsprogram i gymnasieskolan misslyckas med för många elever. Liberalerna menar att det borde vara grundskolan, inte gymnasieskolan, som ska bedriva undervisning enligt grundskolans läroplan. Det är där resurser, lärare och kompetens finns för uppdraget. Elever som inte uppnår gymnasiebehörighet ska således få ett stödår, vilket innebär ett års förlängd skolplikt. I första hand ska självfallet insatser sättas in så tidigt som möjligt, gärna redan i lågstadiet. För elever som har allvarliga skolproblem, eller för nyanlända elever som anländer senare, är det dock av största vikt att ett stödår blir tillgängligt för elever efter grundskolans ordinarie slut.

29. Inför statliga skolakuter i alla delar av landet. Utåtagerande elever har behov av en skolmiljö med tydliga ramar, regler och krav. Det förutsätter resurser och personaltäthet som ofta inte kan erbjudas i vanliga skolor. I flera kommuner finns så kallade skolakuter för detta ändamål.³² Liberalerna föreslår att staten ska ta ansvar för att upprätta skolakuter i alla delar av landet.

30. Säkerställ tillgången till resursgrupper och resursskolor. Liberalerna vill säkerställa möjligheten för de elever som har stort behov av särskilt stöd, exempelvis elever med NPF-diagnoser, som en elev som befinner sig långt ut på autismspektret, att gå i särskilda grupper eller skolenheter, så kallade resursgrupper, som tillgodoser deras behov. För dessa grupper och skolor ska det finnas särskild finansiering i skollagen.

³⁰ SOU 2010:51 Könskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker. s. 47-57

³¹ Skolverket. Lovskola. Senast uppdaterad 2021-05-21

³² Som exempel kan nämnas att det under ett genomsnittligt år på skolakuterna i Stockholm enbart hanterar cirka 40 elever. Av dem är cirka 5 elever inskrivna på skolakuten samtidigt, ofta under en period på några veckor. Samtidigt bedöms behoven överstiga utbudet.

31. Inga föräldrar ska få hindra sina barn att få anpassad skolgång. Föräldrar har i dag rätt att neka sina barn anpassad skolgång (f.d. särskola). Liberalerna menar att barnens behov alltid måste komma i första rummet. Därför ska skolan avgöra vilka elever som behöver anpassad skolgång. Beslutet ska kunna överklagas för att behandlas i kommunens ansvariga nämnd.

32. En diagnos ska aldrig krävas för att få särskilt stöd i skolan. Liberalerna vill att skollagen skrivs om, så att det tydligt framgår att skolor inte får kräva särskilda diagnoser för att sätta in särskilt stöd. Det förekommer nu att skolor kräver att vårdnadshavare kan uppvisa medicinska diagnoser, vilket belastar sjukvården och bidrar till långa köer till barn- och ungdomspsykiatri. Liberalerna menar att ska alltid vara skolans bedömning som avgör vilka elever som ska få särskilt stöd.

4. Stärkt ledarskap – från klassrum till korridor

Att stärka tryggheten och studieron i den svenska skolan är av största vikt för att kunna ge fler elever bättre möjligheter att fokusera på lektionerna och känna sig trygga när de går igenom korridorerna. Eftersom båda delar hänger ihop kan frånvaron av det ena aldrig kompenseras av det andra; om en elev inte känner sig trygg mellan lektionerna försvåras dennes möjlighet att fokusera på lektionerna. Och vice versa; om en elev inte kan koncentrera sig på lektionerna och på så vis inte får känna den motivation som ofta infinner sig när man lyckas med studierna, ökar också risken för att elever känner sig misslyckade, vilket är en besvikelse som vissa elever dessvärre tenderar att ta ut på sin omgivning.

SKOLAN MÅSTE SE BARNET BAKOM BETEENDET

Att rektorer och lärare har goda möjligheter att hantera och ingripa vid ordningssituationer kommer aldrig kunna ersätta vikten av att förhindra att sådana situationer uppstår från första början. Det kan handla om att fånga upp elever som halkat efter i god tid, så att särskilt stöd kan sättas in och på så sätt förhindra att eleven i fråga misslyckas i skolan – och därmed uttrycker sig genom ett utåtagerande beteende. Att elever betar sig illa och bryter mot sociala normer och regler kan även bero på en bakomliggande social problematik i hemmet. Det är därför av stor vikt att det finns ett fungerande samarbete mellan exempelvis skola och socialtjänst, så att utsatta barn och ungdomar inte faller mellan stolarna utan i stället fångas upp i det sociala skyddsnätet.

Det som vid första anblick kan ses som slarv eller nonchalans, exempelvis när en elev kommer försent till lektionen, kan i stället bero på att eleven i fråga behövde ordna frukost åt sina syskon för att mamman var frånvarande på morgonen. Att alltid ha en stöttande, inlyssnande och uppmärksammande inställning till alla elever – och då särskilt dem som avviker genom sitt beteende – bör alltid vara normen hos all skolpersonal. Att lärarna leder undervisningen genom en fast hand är bra, men den ska då också vara varm.

Frånvaron i skolan är ett allvarligt problem. En nationell kvantitativ kartläggning från 2016 fann exempelvis att åtminstone 20 000 elever hade en såpass hög ogiltig frånvaro att det innebar en risk för skolmisslyckande och framtida utanförskap.³³ Det finns även studier som funnit att högre effekt av att minska frånvaron jämfört med att lägga till motsvarande skoldagar.³⁴

33 Skolinspektionen. (2016). Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor. Stockholm: Skolinspektionen, s. 27-28

34 Aucejo, E. M., & Romano, T. F. (2016). Assessing the effect of school days and absences on test score performance. *Economics of Education Review*, 55, 70-87.

OTRYGGHETEN I SKOLAN SLÅR BÅDE HÅRT OCH BRETT MOT ELEVERNA

Avsaknaden av trygghet, studiero och ordning är ett problem som går att belägga i både nationella och internationella undersökningar. I Skolenkäten, som besvaras av 40 000 elever, framgår det att många elever känner sig otrygga i skolan. I grundskolan uppger var femte elev att det finns skolkamrater som orsakar rädsla hos dem. Problemet försvinner inte senare; i gymnasieskolan är uppvisar nästan var sjätte elev samma rädsla.³⁵

Särskilt viktigt är det att stärka tryggheten bland redan utsatta elevgrupper. Enligt en rapport från Myndigheten för delaktighet visar samlad kunskap att elever med olika typer av funktionsnedsättningar upplever otrygghet, mobbning eller andra former av kränkningar i skolan i en högre grad jämfört med elever utan funktionsnedsättningar.³⁶ När eleverna tillfrågas vad de ville förändra med skolan var det vanligaste svaret att de ville göra rasterna tryggare.³⁷

33. Hot i skolan ska alltid tas på allvar, inte sopas under mattan. Elever och föräldrar som hotar lärare ska alltid rapporteras. Lärarna bedriver myndighetsutövning, men trots det förekommer det ofta att de känner sig hotade eller kraftigt pressade i sin yrkesutövning. Liberalerna vill därför att alla skolor ska upprätta en anmälningsfunktion, där lärare direkt kan rapportera och anmäla elever eller elevers anhöriga som exempelvis hotat dem.

34. Elever som allvarligt stör skolverksamheten ska kunna flyttas. Skolan måste ha mandat att bryta destruktiva mönster. Om det bedöms nödvändigt för trygghet och säkerhet ska elever kunna omplaceras till en annan skolenhet. Men för att det ska se måste det vara praktiskt möjligt. Därför vill Liberalerna att införa krav på alla skolor att tillhandahålla akutplatser. Antalet ska anpassas efter skolans storlek. Det skulle möjliggöra samarbete och beredskap för att både ta emot och omplacera elever.

35. Lärare ska vara ledare i klassrummet. Blivande lärare ska utbildas till tydliga ledare i klassrummet. Ju svårare elevunderlag eller yngre årskurser lärare ska undervisa i, desto högre krav tenderar det att ställa på lärarens förmåga att leda undervisningen i helklass. Lärarutbildningen behöver ge blivande lärare såväl teoretisk som praktisk förberedelse i ledarskap, och detta ska ses som den centrala del av kriterierna för lärarrollen som det är.

36. Skolan får inte bli inte en laglös del av samhället. Alla huvudmän ska ta fram rutiner för hur processen kring och vem som bär ansvaret för att anmäla en elev till polisen eller för att kontakta socialtjänsten. Liberalerna menar att allvarliga övertramp av skolans ordningsregler, exempelvis i form av skadegörelse av skolans egendom, alltid ska leda till polisanmälan. Även om elever inte är straffmyndiga, ska polisen underlättas för att eventuellt de i sin tur ska kunna kontakta socialtjänsten som kan överta ärendet.

37. Elever som stör ska kunna få indraget studiebidrag. Studiebidraget syftar till att möjliggöra studier. Om en elev hindrar sig själv eller andra från att studera borde det vara ett möjligt skäl till att dra in studiebidraget. Indraget studiebidrag är i dag endast möjligt vid hög ogiltig frånvaro. Liberalerna vill att studiebidraget även ska kunna dras in tillfälligt om skolan rapporterar att eleven allvarligt och återkommande stör lektioner, kränker klasskamrater eller agerar hotfullt mot lärare.

35 Skolinspektionen. 2021. *Skolenkäten – Totalrapport 2021*. Stockholm: Skolinspektionen, s. 14, 19 & 25.

36 Myndigheten för delaktighet. (2020). *Skapa en trygg skola – Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet. s. 7-8

37 SPSM (2019), Barnpanelsrapport. Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation? Stockholm: SPSM. s. 17-18

5. Lärare – ett framtidssyrke för akademiker

Om man sätter lärarna först, följer eleverna med. Det är därför urholkningen av läraryrkets status och auktoritet i samhället har medfört så allvarliga konsekvenser för samhället. Om vi ska få fler att vilja bli lärare, och fler lärare att vilja stanna kvar i skolan, är det avgörande att fortsätta arbetet för ett återupprättat läraryrke.

FORTSATT STORT BEHOV AV REFORMER FÖR LÄRARYRKET

Det finns inget alexanderhugg för att stärka läraryrkets status i samhället. Det kräver en palett av åtgärder, varav flera initierades av Liberalerna i regeringsställning. Exempelvis infördes en ny lärarutbildning, lärarlegitimationer, en skärpt skollag och flera statliga satsningar på fortbildning.

Införandet av karriärtjänster för lärare gav enligt en ny studie från IFAU upphov till att skolor lyckades behålla fler lärare, och samtidigt få färre att lämna yrket helt. De positiva effekterna syns inte bara hos förstelärare – även andra lärare har påverkats av reformen; de slutar i något lägre utsträckning än tidigare. Därtill fann forskarna att elevernas kunskapsresultat gynnades av reformen.³⁸

Det finns även behov av att utveckla lärarlegitimationerna. Innan införandet 2011 saknades det helt kunskap om hur många lärare som saknade utbildning och behörighet. Lärarbristen, som tidigare var dold, blev nu smärtsamt tydlig. Att lösa den genom att slopa eller urholka legitimationerna är att ta ett stort steg tillbaka, när vi i själva verket behöver ta två kliv fram. En rapport från Lärarnas Riksförbund fann 2021 att många huvudmän försöker spara pengar genom att anlita obehöriga hellre än att försöka rekrytera obehöriga lärare.³⁹

LÄRARE SAKNAR VIKTIGA RESURSER TILL UNDERVISNINGEN

Behovet av fler reformer och satsningar illustreras dock inte minst av den fortsatt allvarliga lärarbristen. I takt med att löneutvecklingen har förbättrats kvarstår den bristfälliga arbetsmiljön. Administrationen är fortsatt betungande, men även frånvaron av adekvata resurser medför en onödig belastning för lärarkåren.

38 Grönqvist, E., Hensvik, L., & Thoresson, A. (2020). *Teacher career opportunities and school quality* (No. 2020: 2). Working Paper.

39 Lärarnas Riksförbund. (2021). *Vem vill anställa en behörig lärare?* Stockholm: Lärarnas Riksförbund, s. 8-12

Det gäller inte minst tillgången på läromedel, som är djupt eftersatt. Hela 85 procent av lärarna svarar att de inte har möjlighet att köpa in de läromedel som behövs för att lyckas med sin undervisning.⁴⁰

Avsaknaden av adekvata läroböcker är allvarlig, inte minst då flera studier har visat vikten av kvalitativa läromedel för elevernas inläring.⁴¹ Det handlar även om lärarnas arbetsbörda, många lärare uppger i dag att de ägnar mycket tid åt att producera egna läromedel – helt utan kvalitetsgranskning. Att Sverige är det land i Norden som investerar minst i läromedel är ett underbetyg, mer än var femte skola uppger att de har mindre än 400 kronor per år och elev att köpa läromedel för.⁴²

38. Lärare är akademiker som måste få kunna fokusera på kunskapsuppdraget. Genom att säkerställa att lärare både får en tryggad autonomi och tillgång till de resurser de behöver i sin undervisning kan yrkets attraktivitet stärkas. Motsatt effekt har detaljstyrning i form av regleringar, krav och förväntningar på att de ska ägna tid åt dokumentation. Så ska det inte få gå till. Liberalerna föreslår därför en nationell kartläggning med lokala nedslag som syftar till att identifiera tidskrävande pålagor som inte bedöms som viktiga för att skolor ska kunna fokusera på kunskap och lärarna på undervisningsuppdraget.

39. Avlasta lärarna från sociala arbetsuppgifter. Lärare har för många arbetsuppgifter som inte är undervisningsrelaterade. Det handlar om allt ifrån krav på att agera rastvakt till att dokumentera elevnärvaro. Sådana uppgifter kan med fördel hanteras av heltidsmentorer. Liberalerna vill därför tydliggöra att huvudmannen har i uppdrag att värna lärarnas undervisningsuppdrag från påträngande uppgifter som inte handlar om kunskapsförmedling.

40. Särskilda kunskaper ska kvalificera lärare för karriärtjänster. Införandet av förstelärare och lektorer i den svenska skolan var ett viktigt steg för att stärka läraryrkets attraktivitet. Liberalerna vill förstärka och utveckla reformen vidare. Djupa ämneskunskaper eller relevanta akademiska meriter ska särskilt beaktas vid tillsättning av förstelärartjänster.

41. Säkra och stärk ämnesdjupet i lärarutbildningarna. Djupa ämneskunskaper är en förutsättning för att läraren ska kunna ge eleverna god undervisning. Genom de stora reformerna av lärarutbildningen 1985 och 2001 kom ämneskunskaperna att minska till förmån för mer allmän pedagogik. Det är tyvärr inte ovanligt att tiden avsatt för ämneskunskaper utnyttjas till annat. Vi menar att tiden avsatt för ämneskunskaper ska fredas och att lärarstudenter ska i den mån det är möjligt läsa samma ämneskurser som andra studenter.

42. Ämneskunskap ska krävas för att få sätta ämnesbetyg. I dag är det möjligt för exempelvis en matematiklärare att sätta betyg i svenskämnet. Detta då det endast krävs lärarbehörighet – inte ämnesbehörighet. Liberalerna vill införa krav på ämnesbehörighet för betygsättning. På sikt bör även kravet omfatta årskurser, så att exempelvis en lågstadielärare inte kan utfärda betyg till högstadieelever.

43. Alla elever ska ha rätt till läroböcker av hög kvalitet i den svenska skolan. Tillgången till läroböcker måste garanteras i skolan. Läromedel av hög kvalitet som är framtagna i enlighet med läroplanernas innehåll och kunskapskrav gynnar både undervisningens kvalitet och minskar lärarnas arbetsbörda. Att återupprätta lärobokens ställning i skolsystemet hade även gynnat skolans likvärdighet, då både tillgång och

40 <https://www.dn.se/debatt/ny-stiftelse-ska-framja-lasning-bland-sveriges-unga/>

41 Oates, T. 2014. "Why textbooks count." Cambridge: Cambridge Assessment.

42 <https://www.dn.se/ledare/jens-runnberg-lyssna-pa-elevernas-krav-pa-bra-tryckta-skolbocker/>

kvalitet varierar stort i dag.⁴³ Liberalerna vill införa ett skarpt krav på att elever i grund- och gymnasieskolan har rätt till tryckta läroböcker av hög kvalitet.

44. Skolor ska ha legitimerade lärare – inga undantag. Det förekommer att skolor rekryterar utbildade lärare från andra länder, vilket Liberalerna ser som en stor fördel för professionens utveckling då det möjliggör ett internationellt utbyte av erfarenheter, kompetens och expertis. Vi menar samtidigt att det ska krävas svensk lärarlegitimation för att kunna få tillsvidareanställning som lärare. Utbildade lärare med examen från universitet i andra länder kan redan i dag erhålla svensk lärarlegitimation, förutsatt att de uppfyller krav på kompetens och språkkunskaper.⁴⁴

43 Kornhall, P och Cederholm, P. "Dags att uppvärdera läromedel", *Skola & Samhälle* 2020-10-01

44 Skolverket. *Krav för att få lärar- och förskollärarlegitimation utländsk examen*. Senast uppdaterad 2021-02-05

6. Friskolor för valfrihet och integration

Friskole- och skolvalsreformerna i början av 1990-talet innebar att beslut om vilken skola barn skulle gå i flyttades från makthavarnas skrivbord hem till barnfamiljernas köksbord. I dag finansieras alla skolor gemensamt, oavsett om eleverna går i offentliga eller fristående skolor.

Det är ett bra exempel på liberal reformpolitik. Systemet anpassas efter individen – inte tvärtom. Friskolor finns i nästan alla länder, men den svenska modellen innebär att möjligheten att gå i dem inte begränsas till de välbärgade. Genom möjligheten att välja en annan skola än den närmaste kan det fria skolvalet motverka boendesegregationen.

FRISKOLEREFORMEN OCH SKOLVALET BEHÖVER VÅRDAS

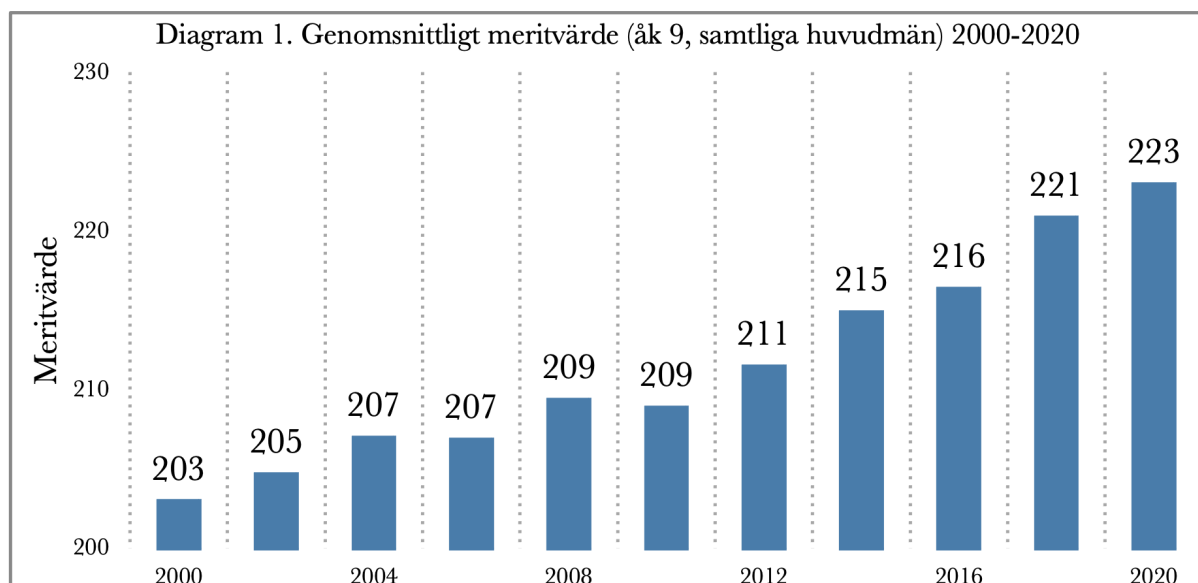
Liberalerna slår vakt om det fria skolvalet och möjligheten att driva friskolor. Det finns ett egenvärde i att kunna välja skola. Ibland kan det handla mer om att välja bort en skola, kanske för att man vantrivs för att det är stökigt på lektionerna, och ibland kan det handla om att söka sig till en skola som erbjuder en passande profil. I dag går cirka 15 procent av eleverna i grundskolan på en fristående skola, och motsvarande andel i gymnasieskolan är cirka 28 procent.

Men även förändringar i skolsystemet som i grunden är bra behöver ständigt ses över, förbättras och problem som uppkommer måste adresseras om reformerna ska kunna vårdas. Det pågår en hetsig debatt om friskolor och skolval, som delvis styrs mer av ideologi än fakta. Liberalerna ser däremot ett antal problem med dagens system som vi menar måste adresseras:

- Det finns friskolor med nära barn till fundamentalistiska islamister, som har kunnat drivas vidare år efter år utan att ha stoppats.
- Friskolor som använder kösystem som genom sin utformning kan försvara för exempelvis nyinflyttade eller familjer med sämre förutsättningarna att ta avsätta tid och ta del av information. Det upplevs med rätta som stötande – alla som vill kan naturligtvis inte komma in på en översökt skola, men för att systemets legitimitet ska bevaras måste reglerna för urval uppfattas så rättvisa och rimliga som möjligt.
- Att skolpengssystemet – där alla skolor för sin ekonomi är beroende av att elever väljer just dem – har frestat skolor, såväl kommunala som fristående, att bli alltför generösa i sin betygsättning. Betygsgenomsnittet har ökat år efter år, även när kunskaperna stagnerat eller sjunkit (se graf nedan).

- Att en typ av ägare kommit in, vars långsiktighet kan ifrågasättas. Riskkapitalbolag av den typ som växte fram efter avskaffandet av kredit- och valutareglerna fanns knappast när reformerna genomfördes.

Den grundläggande drivkraften för liberal politik är att ständigt kämpa för ett bättre samhälle och ökad frihet. Om inte de problem och brister som finns i friskolesystemet och skolvalet åtgärdas, riskerar reformernas legitimitet att urholkas och på sikt gå förlorade. Det är därför Liberalerna känner ett ansvar för att vårda reformerna genom en skolpolitik som aldrig sopar problemen under matten, utan som i stället visar vägen framåt med kunskap och frihet i fokus.

Notering: Datan är insamlad från Skolverkets databas med nationell skolstatistik och [hämtad inhämtades 2021-09-06.]

EN LIBERAL REFORMAGENDA

I detta kapitel utvecklas ett antal förslag till förändringar.

45. Nationell skolpeng. Liberalerna vill se ett förstatligande av skolan. Det innebär att den nuvarande kommunala skolpengen ersätts av en statlig. Att låta kommuner med varierande ekonomiska förutsättningar ansvara för ett nationellt skolväsende som ska vara likvärdigt och kompensatoriskt orsakar problem. Staten ska överta ansvaret för alla grund- och gymnasieskolors finansiering genom en nationell skolpeng. Den nationella skolpengen bör bestå av en fast del och en rörlig del, som varierar med den socioekonomiska situationen i skolans rekryteringsområde. En sådan socioekonomisk faktor tillämpas redan av de flesta kommuner, men genom att den blir enhetlig blir den ytterligare en faktor som motverkar segregationen.

46. Skolpengssystemet måste reformeras. Dagens system där skolpengen varierar kraftigt mellan kommunerna leder till stora skillnader i förutsättningar för eleverna. Som ett första steg mot en nationell skolpeng ska det tas fram en riksnorm för skolpeng som sätter en rekommenderad miniminivå för skolans finansiering.

47. Att missköta sin verksamhet ska leda till återbetalningsskyldighet. Huvudmän för skola eller förskola som missköter sitt uppdrag till den grad att de får tillståndet återkallat ska bli återbetalningsskyldiga för skolpengen.

48. Finansieringen av friskolor bör utredas vidare. Friskolornas resurser baserar sig idag på kostnadsbilden för den kommunala skolan i stället för friskolans kostnader. Lika villkor innebär inte att allt ska vara lika, utan att villkoren ska sättas utifrån skolornas förutsättningar och uppdrag. Kommunerna har idag ett ansvar som sträcker sig längre än vad friskolornas gör, och det borde kompenseras ekonomiskt. Den exakta utformningen för att kompensera kommunerna behöver utredas vidare.

49. Åtgärder mot glädjebetyg. Tendensen i hela skolväsendet att sätta betyg som inte motsvaras av kunskaper måste motverkas. Extern rättning, som efter liberala krav nu kommer att införas, kommer att ha viss effekt, särskilt när den kan genomföras digitalt. Det förefaller dock nödvändigt att nu ta ännu ett steg. Liberalerna vill därför införa en modell där lärare fortsatt ansvarar för att betygsätta eleverna individuellt, men att genomsnittet vad gäller betyg inte får avvika i för hög utsträckning från skolans genomsnittliga resultat på externt rättade nationella prov över tid.

50. En gemensam och inkluderande skolvalsplattform. Genom att samordna skolvalet på en digital plattform där alla skolor ingår, oavsett huvudman, kan skolvalet bli både enklare och mer tillgängligt för fler. Genom att via plattformen, som även ska innehålla information, statistik och verktyg för jämförelser, ska familjer kunna rangordna vilka skolor de önskar åt sina barn. Plattformen ska även överta ansvaret för de kösystem som vissa fristående aktörer använder som urvalsmetod. Anmälan till skolplattformen kan göras ett år före skolstart.

51. Förtroendefull samverkan. Även friskolor bör åta sig ett ansvar för elever som kommer nya till kommunen eller behöver omplaceras. God samverkan är avgörande för elever som behöver samhällets stöd, och kommunerna ska samverka med fristående skolor såväl som kommunala.

52. Legitimerade lärare ska alltid prioriteras först. Liberalernas införande av lärarlegitimationerna år 2011 var ett viktigt sätt att synliggöra fakta och statistik om lärarnas behörighet. Dessvärre har andelen behöriga lärare minskat under de senaste åren och var tredje lärare saknar behörighet. Skillnaderna i behörighet skiljer sig mellan både skolor och kommungränser. Vi ser med oro på utvecklingen, då lärarnas kompetens är avgörande för undervisningens kvalitet. Liberalerna föreslår att andelen av behöriga lärare ska utgöra en av de flera bedömningspunkter som i dag används för att granska skolor. Det skulle göra det möjligt att utfärda kritik eller i värsta fall lägga ner skolor. Liberalerna är av åsikten att skolor där rektorer satsar på att stärka lärarkompetensen genom att tillsätta och behålla legitimerade lärare alltid ska gynnas.

53. Rensa upp i djungeln av statsbidrag. Under de senaste decennierna har antalet riktade statsbidrag för skolan blivit både fler och mer omfattande. Enbart i form av riktade statsbidrag fördelar nu Skolverket ut cirka 20 miljarder kronor per år. Liberalerna menar att det är viktigt att skolan får ordentliga resurser för att lyckas med sitt samhällsbärande uppdrag och för att främja både kvalitet och likvärdighet i skolsystemet. Vi ser att de riktade statsbidragen ofta fyller en viktig funktion och är ett viktigt ekonomiskt stöd från staten till huvudmännen ute i kommunerna. Vi delar problembilden som beskrivs i Björn Åstrands utredning om en mer likvärdig skola, som påpekar att de riktade statsbidragen kan vara kontraproduktiva om syftet är att stärka likvärdigheten. Detta då de ofta kräver en påtaglig administrativ pålaga – och således även resurser i form av personal och arbetstid – för huvudmännen. Därtill följs de ofta av lika omfattande redovisningskrav. Detta orsakar en paradox i form av att de mindre kommunerna, som ofta har störst behov av statligt stöd, samtidigt har sämre förutsättningar att söka statens riktade statsbidrag till skolan. Skolverket har tidigare identifierat detta problem och varnar för att de systematiska skillnaderna i fördelningen av statsbidrag riskerar leda till att elever får olika förutsättningar beroende på var de bor i landet. Liberalerna vill därför minska antalet statsbi-

drag och verka för att slå ihop fler av dem till ett samlat statligt skolstöd. Det ska i sin tur utdelas automatiskt till huvudmännen, vilket minskar behovet av administration.

54. Förstärkt ägarprövning. Bara långsiktiga ägare, som kan visa på goda förutsättningar att bedriva en högkvalitativ utbildning, ska godtas. Även i de fall delar av ett bolags aktiestock handlas på börsen ska en förutsättning för tillstånd vara att det finns identifierbara, långsiktiga ägare ("ankarägare") som uppfyller kriterierna. Utländskt ägarkapital bör vara föremål för särskild granskning, bland annat av säkerhetspolitiska skäl. Ägare som vill starta konfessionella skolor ska inte godtas. Transparens och öppenhet behöver stärkas med en offentlig ekonomisk redovisning för varje enskild skolenhet. Skolinspektionen ska upprätta ett offentligt register för alla huvudmän, där ägarstruktur, och personerna i ägar- och ledningskretsen ingår. Det ska enkelt gå att fastställa vem som äger och har inflytande på vilken skola.

55. Höj kraven på skolchefer och rektorer. I egenskap av ansvariga för skolverksamhet har skolchefer och rektorer både omfattande och viktiga uppdrag. De ansvar för att säkerställa att elever får undervisning i enlighet med skolans läroplan och värdegrund. Vidare är det även deras uppgift att säkerställa att skolan är en trygg miljö där alla barn och elever känner sig inkluderade och stimulerade. Liberalerna menar därför att det är särskilt viktigt att ställa höga krav på vem som kan bli verksamhetsansvarig för en offentligfinansierad skola, oavsett om huvudmannen är kommunal eller fristående. Det är exempelvis olämpligt att en rektor inte delar skolans värdegrund, och i värsta fall lockar elever till extremism eller brottslighet. Liberalerna har tidigare drivit på för att ägare av skolor ska kontrolleras och att de ska stoppas om det finns tecken på exempelvis bristfällig ekonomi, besvärande belastningsregister eller kopplingar till antidemokratiska rörelser. Detta gäller dock inte skolchefer och rektorer, vilket vi vill ändra på. Liberalerna föreslår således att den nuvarande så kallade ägarkontrollen vidareutvecklas till en ägar- och ledningskontroll, i vilken även rektorer och skolledare eller annan skolpersonal med ledarfunktion ska kunna kontrolleras och granskas.

56. Skolinspektionen ska inte förvarna för kommande inspektioner. I dag har polisen möjlighet till flygande inspektioner, och kan på så vis stoppa bilar för att besikta dem. Om fordonet är bristfälligt kan det få körförbud. Vi menar att även Skolinspektionen borde genomföra flygande inspektioner, vilket i dag endast sker i begränsad utsträckning vid vissa s.k. riktade inspektioner. I andra fall skickar myndigheten ut informationsbrev till både rektor och huvudman i god tid inför en eventuell inspektion. Detta förfarande möjliggör att en rektor kan säkerställa att staten aldrig upptäcker brister i skolverksamheten vid inspektionstillfällen. Vi menar att det helt motverkar syftet med inspektioner. Liberalerna vill därför att oanmälda inspektioner ska vara den huvudsakliga formen för myndighetens tillsyn och granskning av skolor.

57. Fristående bedömning av skolpengen för elever med särskilda behov. Elever med funktionsvariationer möter idag stora svårigheter i skolväsendet. I dag är det kommunerna som bedömer tilläggsbeloppet och systemen och riktlinjerna för det varierar mellan kommunerna. Det borde vara samma bedömningar i hela landet. I ett nytt system bör ett fristående organ, exempelvis Specialpedagogiska skolmyndigheten, bedöma dessa elevers behov av förhöjd skolpeng.

58. Uppdrag till alla huvudmän att motverka segregation. Alla skolor ska redovisa ett program med åtgärder för att motverka segregation. Liberalerna har hittills, tillsammans med en majoritet i riksdagen, avvisat sådana förslag därför att de varit så tydligt kopplade till ett kvoterings-, bussnings- och lotteritänkande, men det finns många andra åtgärder som skolor kan överväga. Det kan handla om bättre information till underrepresenterade grupper, förläggning av SFI och hemspråksundervisning till skolans lokaler, regler för skolskjutsar och mycket annat. Liberalerna vill även göra det möjligt att stoppa aktörer från att etablera skolor i det fall verksamheten bedöms medföra ökat utanförskap, minskad jämställdhet eller motverka integrationen. Det vore inte minst av vikt för att vända utvecklingen i socialt utsatta områden.

Källförteckning

VETENSKAPLIGA ARTIKLAR OCH FORSKNINGSSAMMANSTÄLLNINGAR

Aucejo, E. M., & Romano, T. F. (2016). Assessing the effect of school days and absences on test score performance. *Economics of Education Review*, 55, 70-87.

Cliffordson, C. (2006). Differential prediction of study success across academic programs in the Swedish context: The validity of Grades and Tests as Selection Instruments for Higher Education. *Educational Assessment*, 13 (1), 56-75.

Tjernberg, Catharina. *Framgångsfaktorer i läs-och skrivlärande: En praxisorienterad studie med utgångspunkt i skolpraktiken*, doktorsavhandling (Stockholm: Stockholms universitet, 2013).

Grönqvist, E., Hensvik, L., & Thoresson, A. (2020). Teacher career opportunities and school quality (No. 2020: 2). Working Paper.

Hallström, J., Hultén, M., & Lövheim, D. (2014). The study of technology as a field of knowledge in general education: historical insights and methodological considerations from a Swedish case study, 1842–2010. *International journal of technology and design education*, 24(2), 121-139.

Liljedahl, M. (2014). Särbegåvade tonåringar. Hur identifierar man dem. *Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan*, 19, 2014.

Fischer, M., Karlsson, M. & Nilsson, T. (2020). Långsiktiga effekter av mer undervisningstid. *SNS Analys* 64, juni 2020

Henrekson, M., & Jävervall, S. (2016). Educational performance in Swedish schools is plummeting—What are the facts? Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien, *Stockholm, Sverige*.

BÖCKER

Landahl, Joakim. 2016. *Politik & Pedagogik – en biografi över Fridtjuv Berg*. Stockholm: Lärarförlaget.

Oates, Tim. 2014. *Why textbooks count*. Cambridge: Cambridge Assessment.

TIDNINGSPARTIKLAR

Hellström, Maria, "De sprider kunskap om särbegåvning", *Läraren* 2021-03-19, <https://www.lararen.se/nyheter/reportage/uppdrag-sarbegavning> [hämtad 2021-04-27]

Kornhall, P och Cederholm, P. "Dags att uppvärdera läromedel", *Skola & Samhälle* 2020-10-01, <https://www.skolaochsamhalle.se/flode/skolpolitik/per-kornhall-och-pia-cederholm-dags-att-uppvardera-laromedel/> [hämtad 2021-05-07]

Riad Christer, Cecilia, "Undervisning på engelska ger dåliga resultat", *Forskning & Framsteg* (FoF) 2008-12-01, <https://fof.se/tidning/2008/8/undervisning-pa-engelska-ger-daliga-resultat> [hämtad 2021-05-06]

Parkila, Sebastian. "Svenska skolorna där du kan plugga e-sport", *Expressen*, 2019-09-22, <https://www.expressen.se/sport/e-sport/svenska-skolorna-dar-du-kan-plugga-e-sport/> [hämtad 2021-05-08]

Schleicher, Andreas. "Seven big myths about top-performing school systems", *BBC News*, 2015-02-04, <https://www.bbc.com/news/business-31087545> [hämtad 2021-06-02]

Stout, David., Zeleny, Jeff. "Obama calls for education changes", *The New York Times*, 2009-03-10, <https://www.nytimes.com/2009/03/10/world/americas/10iht-prexy.4.20740328.html> [Hämtad 2021-06-02]

Bergling, Mikael. "2 av 3 lärare: Elever får inte särskilt stöd", *Skolvärlden* 2021-02-22, <https://skolvarlden.se/artiklar/2-av-3-larare-elever-saknar-sarskilt-stod> [Hämtad 2021-06-25]

RAPPORTER

Företagarna. (2016). *Det är attityden, dumbom*. Stockholm: Företagarna

Folkhälsomyndigheten. (2015). *Utbildningsnivå och läsa – hur hänger de ihop?* Solna: Folkhälsomyndigheten

Lärarnas Riksförbund. (2021). *En ny facklig organisering av Sveriges lärare och skolledare – Analys och förslag från organisationsutredningen*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund

Lärarnas Riksförbund. (2021). *Vem vill anställa en behörig lärare?* Stockholm: Lärarnas Riksförbund

Lärarnas Riksförbund. (2015). *Kan bara de bästa studenterna bli bra lärare? En analys av studenter antagna till lärarutbildning hösten 2014*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund

Myndigheten för delaktighet. (2020). *Skapa en trygg skola – Genom trygghetsvandringar med elever med funktionsnedsättning*. Sundbyberg: Myndigheten för delaktighet.

OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed*. Paris: OECD

Skolverket. (2018). *Engelskspråkig undervisning – En kartläggning och utvärdering av engelskspråkig undervisning i svensk gymnasieskola*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2019). *PISA 2018 – 15-åringars kunskaper i läsförståelse, matematik och naturvetenskap*. Stockholm: Skolverket

Skolverket. (2020). *Likvärdiga betyg och meritvärden – ett kunskapsunderlag om modeller för att främja betygens och meritvärdenas likvärdighet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2021). *Elever och skolenheter i grundskolan läsåret 2020/21*. Stockholm: Skolverket

Skolinspektionen. (2016). *Omfattande ogiltig frånvaro i Sveriges grundskolor*. Stockholm: Skolinspektionen

Skolinspektionen. (2021). *Skolenkäten – Totalrapport 2021*. Stockholm: Skolinspektionen

Skolinspektionen. (2021). *Långvarigt låga kunskapsresultat – Grundskolor som under 10 år haft en hög andel elever utan betyg i alla ämnen*. Stockholm: Skolinspektionen

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2019). *Barnpanelsrapport. Vad säger elever med funktionsnedsättning om trygghet, studiero och studiemotivation?*. Stockholm: SPSM

Statistiska Centralbyrån. (2021). *Sveriges framtida befolkning 2021-2070*. Stockholm: SCB

STATLIGA UTREDNINGAR

SOU 2010:51 *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*

SOU 2019:40. *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*.

SOU 2020:28. *En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning*

SOU 2020:33. *Gemensamt ansvar – en modell för planering och dimensionering av gymnasial utbildning. Del 1*

WEBBSIDOR

Ekonomifakta. (2021). *Arbetslöshet efter utbildningsnivå*. Senast uppdaterad 2021-02-03

Skolverket. (2021). *Krav för att få lärar- och förskollärlärolegitimation utländsk examen*. Senast uppdaterad 2021-02-05

Skolverket. (2021). *Entreprenad och samverkan*. Senast uppdaterad 2021-06-21

Skolverket. *Lovskola*. Senast uppdaterad 2021-05-21

Skolverket. *Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Senast uppdaterad 2021-05-26.

Skolverket. *Rätt, behörighet och antagning till komvux på gymnasial nivå*. Senast uppdaterad 2021-02-16

SCB. *Utbildningsnivån i Sverige*. Senast uppdaterad 2021-03-25

Trygghetsstiftelsen. *Vad betyder omställning för dig?* Senast uppdaterad 2019-05-17